I

△

Nikdesy neleží nikde, to se rozumí. Ona se totiž říše ta vzmohla jen v hlavě ctihodného pseudonyma Samuela Butlera, jenž vydal obšírný a důkladný popis její pod titulem *Erewhon* (Nowhere) čili Nikde. Angličané jubilují, že od dob Swiftových nebylo takového satirika v hustých řadách humoristů jejich. A mají pravdu — až na to, že Swift je koncinnější. Butler je muž vysoce duchaplný, patrně přítel nastávajících nám nyní po celém světě reform zákonních. Jezovitské mravní zásady, jaké posud panují všem třídám „vzdělané" lidské společnosti a také nás, kteří mníme se býti velice pokročilými, v pařátech předsudků drží, dravou ještě zvěří nás činí, bičuje Butler co nejnemilostivěji, společenské a náboženské naše řády nalezají v něm posuzovatele co nejvtipnějšího a nejkousavějšího.

Spisovatel Nikdes čili za horami vypravuje, že co mladík vlast svou opustil a kdesi se ku střežení ovcí pronajal. Kde to bylo, nenaznačuje blíže, neboť má prý ještě se zemí tou zvláštní své plány, jimiž doufá zbohatnout. Pán, u něhož se dal do služby, byl jedním z osadníků v kraji podél mořského břehu rozloženém, málo ještě obydleném. Za krajem tím vypínají se vysoké hory a ledovce, téměř neprostupné, a nikdo neví podnes, jaká země a jaký v ní lid kryje se za těmi horami. Spisovatel, veden touhou po zbohatnutí, tam vniknul. Byl ihned zajat obyvateli tamějšími, ti však s ním zacházeli co nejšetrněji — pro plavé jeho vlasy a pro bílou jeho pleť. Sami byli pleti přismahlé, as jako Italové, krásných postav, krásných tváří — spisovatel se domnívá, že to těch ztracených deset kmenů židovských. V kultuře své se podobají Evropanům as před pěti sty lety; zas ale se vidí, že kulturu veškerou „strojnickou", kterou

máme my dnes, měli oni již dávno a že se jí vzdali zcela dobrovolně. Jsou tu stopy železničních kolejí. Místo našich zřícenin hradních mají tam „krásné zříceniny bývalých nádraží". Spisovatel jen jedinkrát, hned na počátku, byl v nebezpečí, že se s ním bude zacházet co nejpřísněji. Nalezliť u něho kapesní hodinky a byli celí litií proto. Vzali mu je a dali do muzea, kde všelikých hodin a vůbec strojů z bývalých dob bylo co nejhojněji. Že se ale svých hodinek ochotně vzdal a že byl „těla zdravého a silného", nestalo se mu nic. Tělesné zdraví je tam první povinností každého občana, jako u nás mravní zachovalost.

Vůbec jsou v Nikdesích prapodivné náhledy, téměř opak našich, jako by rukavičku naruby obrátil. Zdraví a tělesní krása se cení nejvýš; býti duchaplným je tam věc co přídavek přijemná, ale neklade se na ni zvláštní váha — as tak, jako u nás lidé rozumní na pouhou tělesní krásu váhy nekladou. Ošklivost tělesná se netrpí, na tu je žalář. Rovněž je žalář na chorobu, jež je buď zločinem, nebo přečinem. „Tyfus" je zločinem, jakému se rovná leda „strojnictví"; na obé je smrt.

Již narození dítěte je velmi smutnou událostí, o níž lidé slušní a přátelé rodiny raději ani nemluví. Ne snad že by bylo smutno, přibyl-li nový člověk na svět, ale že matka přitom onemocněla — což je nemravné. A člověk nemá nic zlého páchat v úmyslu, že z toho něco dobrého vzejde. Dětské nemoce jedině se netrestají — jako u nás se netrestá malé dítě zákonem, spáchá-li něco proti zákonu.

Onemocní-li někdo v Nikdesích nebo zeslábne-li na těle dřív, než dosáhl sedmdesátého roku, postaví se před porotu, a uzná-li ho tato vinným, pohrdají jím všichni a je trestán. Oslepne-li nebo ohluchne-li někdo, kdož je již šedesát pět let stár a vždycky se zachovalému zdraví těšil, dopustil se jen přečinu a je trestán peněžitou pokutou, v pádu nedobytnosti vězením. Podepíše-li ale někdo falešnou směnku, založí-li oheň nebo oloupí někoho, dají ho do nemocnice a ošetřují na státní útraty co nejlaskavěji, a je-li zámožný, dá se ošetřovat doma. Dotýčný sdělí ihned všem svým známým, že byl dostižen případem nemrav-

nosti, a lidé přicházejí, aby ho litovali a vyptali se, s jakými známkami ta špatnost jeho začala. Sdělí jim vše, rovněž „pořadatelům" čili znalcům duší. Ti ho pak léčí posty, výprasky atd. Podotknouti sluší zde, že naopak i chudoba a neštěstí někdy se přísně trestají.

O porušení mravnosti mluví tady každý zřejmě jako u nás o nějaké nemoci své, kdežto zas v Nikdesích nemoc svou každý zatajuje, všemožnou lstí a přetvářkou odelhává. Nemravnost se vykládá co dědičná, snad už dědeček byl hotovým darebákem, snad také dotýčný trpěl vychováním. „Pořadatel" takové věci prozkoumá co nejsvědomitěji, kdežto tělesních vad sobě nevšímá, jako u nás lékař nemá práva zas o mravnosti svých pacientů rozhodovat. Našich lékařů v Nikdesích není; kdož léčí, musí to činit nesmírně tajně, jeť tak asi jako náš zákonem stíhaný vinklář. Rovněž léčí se lidé sami tajně, a vypadají-li chořе, říkají raději, že trpí například náklonností k chlastu, což jakožto mravní vada není hanbou. Lidé se neptají druh druha po zdraví, nýbrž: „Jste dnes dobrý?"

Patrná to satira na naše soudnictví, kteréž na psychickou náklonnost, na dědičnost její atp. nemá pražádného ohledu, na špatné vychování, na nouzi atd. zas ohled velmi řídký.

Aby satira ta byla každému jasna, sděluju zde výtahem popis soudního jednoho případu z Nikdes, jak jej Butler líčí.

Žaloba zněla na souchotiny — zločin to, na nějž donedávna byla smrt. Porota zasedla a obžalovaný byl předveden. Zapíral, práce soudní musila tedy začít. Zástupce obžalovaného, jeden z předních advokátů, tvrdil, že obžalovaný nemoc jen líčí, aby napálil jakous společnost asekurující životy. V případu tom bylo by ovšem po přelíčení a obžalovaný by byl pro nemravnost musil být dodán do nemocnice. Avšak těžko to líčení dokázat. Obžalovaný byl už smrti blízek, kašlal napořád. Když nato porota pronesla své „vinen", ozval se mezi posluchači potlesk, byl však ouřadně potlačen. Rozsudek soudcův zněl:

„Uvězněný muži! Jste obžalován těžkým zločinem souchotin a porota vás uznala vinným. Proti spravedlnosti toho nálezu nemohu ničeho namítati, důkazy proti vám jsou

překonávající, a mně nezbývá než provésti rozsudek, jenž v duchu našeho zákonodárství musí být velmi přísný. Bolí mne upřímně, vidím-li, že někdo, který je ještě tak mlád a v životě byl dobře postaven, do tak smutných poměrů přichází následkem tělesné konstituce, již musím naznačit co naprosto zkaženou. Ale váš případ nezasluhuje soucitu. Není to první zlý čin váš. Dopustil jste se již celé řady zločinů a naše poměrná milost sváděla vás napořád ještě k těžším. Teprv minulého roku byl jste z těžkého zánětu plic překonán, a jakož ze soudních akt vysvítá, přestál jste si vězenský trest již pro čtrnácte nemocí, ačkoliv jste teprve třímecítma let stár. Ba vy jste větší část svého života strávil ve vězení. Arci se omlouváte tím, že pocházíte z nemocných rodičů a že co dítě měl jste náhodu nešťastnou, která vaše zdraví podryla provždy. Ale to jsou obyčejné výmluvy zločinců všech; spravedlnost nemůže míti zřetele k nim. Nemůžem se zde pouštět do pojednání metafyzických, jimž by nebylo konce. Nejednáť se o to, *jak* jste se dostal na cesty špatné, nýbrž o to, *jste-li* špatný nebo ne. *Vy jste* člověk špatný a nebezpečný a jste před spoluobčany svými překonán jedním z nejhanebnějších zločinů, jež známe."

. . . . . .

„Nesmíme trpět, aby někdo, kdo páše zločin tak děsný, vyvázl neztrestán. Váš další pobyt ve společnosti ctihodných lidí měl by jen za následek, že lidé tělesně slabší lehkomyslněji by pak smýšleli o všech zjevech choroby své."

. . . . . .

„Odpověď na všechny vaše vytáčky je jasna: Kdybyste pocházel ze zdravých rodičů, kdybyste byl býval co dítě dobře ošetřován, nebyl byste se nikdy provinil proti zákonům své vlasti, aniž byste byl v nynějším svém stavu smutném. Odpovídáte-li, že nemáte přec viny na svém narození a vychování svém, pravím zas já: Buďtež vaše souchotě vinou vaší nebo ne, ony jsou vinou, která na vás lpí, a mou povinností jest starati se, aby obecné dobro vinami takovými nebylo kaleno. Vy řeknete snad: je to mým neštěstím, že jsem zločincem; já odpovídám: vaším zločinem jest, že jste nešťasten."

„Neváhám proto ani okamžik odsouditi vás k doživotnímu vězení, zostřenému těžkou prací. Kéž byste času toho užil, abyste hříchů již spáchaných želel a konstituci těla svého obnovil. Ovšem mám naději praskrovnou, že rady mé uposlechnete, neboť sklesl jste již příliš hluboko..."

Obecenstvo jevilo opět souhlas svůj, bylo však zase poukázáno chovat se v tichosti. Obecenstvo poslechlo. Jen když odsouzeného vedli kolem do vězení zpět, ozvaly se polodušené některé hlasy posměšné.

II

S komicky líčenou naivností vyslovuje spisovatel své podivení, že Nikdešané mají tak praspletené náhledy, že to, co my považujem za zločiny a přečiny, oni vykládají jen co „choroby", jež se léčiti musí, kdežto zas naopak na veškeré choroby tělesné mají zákoník trestní, soudící bez ohledu, zdali ta choroba není u dotýčného snad dědičná, snad neblahým vychováním mu vštípená, snad z hmotné nouze vzrostlá. Diví se, že ani nejmoudřejší soudce nevidí v tom nic nesprávného, ano i odsouzený a trestem stížený chorý že sám má věc tu zcela za správnou. Tak daleko to jde, že náboženská jedna sekta nikdeská, která „v jistém ohledu věří i v nesmrtelnost duše a zmrtvýchvstání", přenáší důslednost toho i na onen svět! Ti, kteří zde byli těla slabého a nezdravého a život svůj trávili v bolestech, budou prý pak odevzdáni věčným mukám, kdežto ti, kteří již od narození byli zdraví, silní a krásní, budou na onom světě za to odměňováni na věky věkův. Jasná to satira pro každého zajisté — a bolestně palčivá!

O náboženství Nikdešanů, vlastně o jich náboženském citu, nemluví Butler příliš pochvalně. Podobá se, že v Nikdesích je více sekt — Butler jich blíže nenaznačuje — a ty že jsou vzájemně velice žárlivy. On vlastně nemluví o sektách a jich chrámech. Nýbrž popisuje jen jakés „muzikální banky", jak je tam nazývají. Ty banky mají krásné budovy, sílu lenivých kasírů atd. Každý Nikdešan je akcionářem

některé takové banky a má tam uloženo něco „kapitálu“ — ale málo. Mužští navštěvují banky ty jen málo, zato tam ženské chodí každý den. A hezky okázale, aby to celý svět viděl; sáčky s penězi (patrně = modlitební knihy) nesou chlubně v rukou. Ať ale dámy uloží do banky peněz denně, mnoho-li chtějí, sumu zcela stejnou nesou si zase zpět. Ostatně jsou mince těch muzikálních bank „neberny“; nejvíc může dopálit například bankovního úředníka, když mu chce za něco platit mincí té jeho banky. Banky hledí jedna druhou připravit o kredit, ubrat jí akcionářů. Kasíři bývají k úřadu svému vychováváni v letech, když ještě dosahu příštího povolání svého ani nerozumějí. Butlerovi se kasíři ti valně nelíbili. Málo, málokterý prý měl alespoň zevnějšek důvěru vzbuzující, vypadali vesměs trochu potouchle.

Ale kapitoly o náboženství a také o vychování jednající jsou poněkud filosofičtější, nesnesou pouhého výtahu, předpokládají u čtenáře značnějších vědomostí a především hlubného rozjímání. Jen na další charakteristiku spisovatelova způsobu stůjte zde některé črty o vychování, jichž paralela s našimi náhledy je podána jasněji a jednodušeji.

To prý je zcela svobodná vůle u dětí, že přicházejí na svět. „Nenarození“ prý pořád pronásledují manžely, souží je a nedají jim pokoje, až tito se odhodlají, že přijmou je do své ochrany. Že prý by to byla jinak nesmírná drzost, kdyby lidé manželé směli od jiných žádat, aby tito bez vlastní vůle byli všanc vydáni všem náhodám a bědám vezdejšího života. Pak prý by nikdo neměl práva se oženit, vždyť neví, do jakých útrap by mohl přivést bytost, která, pokud neexistuje, ani nemůže být nešťastnou. Jako my věříme, že duše našich zesnulých obývají svou blahou říš a že neviditelní nás pořád obklopují, věří zas v Nikdesích, že existuje podobná říš „nenarozených“. Jsou tam šťastni, ale nemajíce sami těl, a tedy radostí tělesních a vidouce život lidský, dostanou někteří chutě státi se lidmi. Stane-li se tak, musí k magistrátu nejbližšího města (oné říše) a úřadně zjistit vůli svou. Úřadník jim činí předepsané námitky. Upozorní je, že musí požít nápoje, který činí, že

zcela zapomenou svého života posavadního. Kde a u koho se narodí, že ponechá se zcela náhodě a nenarozený nemá v tom směru žádného vlivu. Snad dostane rodiče chudé, snad choré, snad hloupé, kteří ho špatně vychovají.* Narodit se je prý ale hanebností, úhlavním zločinem, na nějž po spáchání činu každý okamžik může přijít smrt — kdežto co nenarozený těší se každý životu věčnému. Úřadník je dále upozorní, že jakmile se narodí, jsou stíženi „svobodnou vůlí" a čeho všeho že zakusí rozporem pak mezi vůlí tou a železnými okolnostmi. Dále že sami se as také ožení, že budou zas sami také sužováni nenarozenými, až některé z nich přijmou, nevědouce ani, budou-li je tito později milovat, jaké budou zlé třeba letory, jakých budou žádat obětí atd. Arci mají prý lidé také své radosti. S dvaceti lety jsou třeba silní, zdraví, krásní — ale mnohlo-li jim zbývá z toho kapitálu, když jsou šedesát? Uspořit se nedá z něho pranic — atd.

Vychování je dle náhledu Butlerova v Nikdesích prabídné. Vše tu vlastně prý závisí od peněz. Ale i když peníze jsou, dějí se velké chyby. Mladík musí do škol chodit obyčejně příliš dlouho; on už dávno seznal celou řadu potřeb životních, aniž dovede sobě na ně vydělat. (Někteří „nespokojenci" nikdeští navrhují proto, aby rodiče, jichž děti už pětadvacetileté pořád ještě nedovedou se samy uživit, byli stíženi značnou daní.) Děsně mnoho času stráví neplodným učením se jakémus „hypotéznímu" (= mrtvému) jazyku, obyčejně zcela *proti* náklonnosti své. Další vychování děje se na „vysokých školách nerozumu". Nu ano — rozum je prý zcela přirozená věc, ten se nemusí teprv pěstovat, zcela jinak je prý ale s nerozumem. Nerozum je přirozený doplněk rozumu, tento bez onoho ani nemůže být. Z čehož následuje, že čím víc nerozumu, tím také víc rozumu. A v zájmu rozumu je prý tedy stálý rozvoj nerozumu. Z jednotlivých přednášek, jaké byly

* Také mnozí Nikdešané pozorovali, že děti ty bývají později moudřejší rodičů, pozdější generace že vyniká nad dřívější. Tomu chtěli předejít zákonem, aby rodiče byli později vychováváni, popřípadě třeba práskáni zas od svých dětí.

právě na vysokých školách nikdeských oznámeny, uvádíme: „Důslednost jest ohavnost ponížující člověka a stavící ho se zvířetem na roveň"; „Slávou parlamentu jest utvořiti zákon — slávou ministra jest obejíti jej."

Nejrozkošnější z celého spisu jsou ale tři kapitoly jednající *„o strojích a strojnictví"*. Stály by věru pro svůj neskonalý humór za překlad doslovný, ale rozměry fejetónu při denním listu tomu nedovolují. Již z předvčerejšího našeho článku je čtenáři známo, že v té době, kdy Butler navštívil Nikdesy, byla tam „doba strojnická" už odbyta, a sice volným usnešením národa. Butler tedy cituje jen spis dávného učence, nepřítele strojů.

Krátký smysl polemického, důmyslného spisu jest, že stroje jsou lidstvu ukrutně nebezpečny, že je v nich zárodek příštích bytostí ještě vyšších, které budou bydlet na naší zeměkouli a panovat také lidem. Aby prý se proboha jen nikdo nemýlil, hledě na ně důvěřivě. Naše země bývala žhavou koulí s popelnou, znenáhla se ochlazující korou. Kdyby se byl nějaký tvor na tu zemi tenkráte díval, byl by soudil, že z toho popele během dlouhých časův vzniknou tvorové sebevědomí? V tom, že stroje mají posud sebevědomí jen málo, není pražádná jistota pro rozvoj další. Člověk, než se stal dokonalým, jakým nyní je, potřeboval miliardy let; stroje pokročily úžasně za několik jen století. Kde budou za tisíc let zase? Podívejme se například na lokomotivu. Jak neobratna bývala ještě před třiceti lety, dnes ale už se sama maže olejem, reguluje se, kontroluje sama svůj běh, upozorňuje sama svého vůdce, schází-li jí něco, vzkřikne úzkostlivě, má-li se srazit s lokomotivou druhou nebo nějakou překážkou jinou, a zastaví se. Že její zastavení určuje řídič člověk? Co to je „určuje"? Což také ten řídič není při tom zastavování něčím určován?

Parní stroj potřebuje potravy a tráví ji ohněm, právě tak jako člověk; podporuje trávení vzduchem jako člověk; má svou tepnu a oběh šťáv jako člověk. Dnes je tělo lidské ovšem ještě pohyblivější než stroj — ale sečkejte jen polovici toho času, kterého potřeboval ku svému vývoji člověk! Již dnes jsou milióny lidí pouhými otroky strojů, již dnes

koná stroj téměř každou práci líp a spolehlivěji než člověk.

Jsou někteří, kteří tvrdí, že stroje nebudou samy nikdy reproduktivní, plodny. Nuž ano, připusťme, že stroj se nemůže ženit, že neuvidíme, jak lokomotiva se páří s lokomotivou a jak malé lokomotivky skotačí po dvoře nebo si v rákosí řežou píšťalky. Avšak není také reprodukce zvířat prarozdílna od reprodukce bylin? Červený jetel by také nebyl plodným, kdyby mu nepomáhal medák. Nuž — my lidé budem takovým medákem a budem strojům pomáhat k plodnosti jich.

V tom je ale největší nebezpečí pro člověka, že naposled bude ještě líbat tu železnou metlu, jakou mu upletou stroje. Poněvadž stroje mu učiní mnoho dobrého, poněvadž ho nesežerou, bude spokojen s nimi jako s mírným politickým absolutismem. Je to ale člověka důstojno? Protož pryč se stroji, dokud je čas!

Náhled ten moudrý zvítězil. Nastala jen hádka, které stroje zničit. *Zcela bez nich žít* bylo by nepohodlno. Někteří chtěli, aby byly zničeny všechny, které nejsou alespoň 500 let stary. Jiní se obmezovali na 200 let. Chtěli tedy konečně se usnést na 300 letech. Ale tu povstaly ženy, které by byly přišly o jistou plácačku na prádlo, velice u nich oblíbenou. Vyměřeno tedy zrovna 271 let atd.

NÁRODNÍ LISTY 5. a 7. února 1879

△

Tyto dny mně mladý kolega literát „gratuloval“ k jakési kdesi vytištěné prakratičké, praskromné básničce mé. Udiveně jsem se na něho zahleděl — copak se u nás vyslovují gratulace teď už i za špetičku veršů?

Ono totiž je obyčejem, že se gratuluje k prarozličným věcem v životě. K jmeninám. K narozeninám. K Novému roku, k svátkům, k obědu. Když někdo kejchne. Když někdo si koupí nové boty — „ve zdraví roztrhal!“ Když někdo se vydá na dalekou, nebezpečnou cestu, nebo když se žení. Prostému však, v nevinnosti vychovanému, se spisovatelstvím, básnictvím a podobným divokým zaměstnáním nic společného nemajícímu českému venkovanu bude as naprosto neznámo, že se také spisovateli gratuluje, když vydá nějakou knihu. On ten venkovan ani nepochopí proč — a já také ne.

Pamatuju se, jak udiveně, jak komicky jsem pohlížel na nebožtíka Václava Zeleného, bývalého milého učitele svého, když jsem byl právě spáchal první samostatně vydané básně své a on mne potkav pronesl se: „Gratuluju vám!“ Začervenal jsem se po uši. K čemupak mně gratuluje? Že není unešen „nevyrovnatelnou krásou“ veršů mých, věděl jsem, neboť byl ku své gratulaci dodal: „Já si je najisto přečtu.“ Posmíval se mně? Slyšel snad už také, že Mikovec si byl u kohosi objednal pro nejbližší číslo svého Lumíra referát slovy: „Strhejte ho — vždyť je to hotový blb!“ Či slyšel, že jsem si za vydání knížečky v tiskárně uřízl dluh a že jsem teď chodil zadními schody do redakce, abych na předních schodech nepotkal náhodou někoho a ten neměl náhodou v ruce kuvertovaný list a v něm oučet pro mne? — Ta gratulace byla druhým mým udivením literárním v životě. První se zběhlo, hned když jsem vůbec první verše byl

vytiskl v časopise českém. Tenkráte jeden z kolegů právníků — Nádherný se jmenoval, nevím, žije-li dosud — přistoupil ke mně, vzal si mne stranou a upřímně, soucitně se tázal: „Ty poslouchej — pročpak píšeš básně?“ — Ano — pročpak? Já to nevěděl. Ale něco mně povídalo, že Nádherný je hodný, srdečný hoch a že to myslí se mnou dobře.

Gratulování spisovateli k vydanému spisu je obyčejem prý u všech národů. Přiznám se, že nevím hned, jak *starým* obyčejem. Znám co nejstarší případ rozmluvu mezi Ludvíkem XIV. a Molièrem. *Král* (po provedené hře): „Gratuluju vám.“ *Molière:* „A k čemu vlastně, Sire?“ — *Král:* „K čemu byste si tedy přál, abych vám nejprv gratuloval?“ — *Molière:* „*K lepšímu obecenstvu*, Sire!“ — Myslím, *když* už se českému spisovateli někdy gratuluje, aby se mu také gratulovalo „k lepšímu obecenstvu“. Totiž ne k tomu, které prostě čte a s rozkoší čte — to by se musilo říci k „četnějšímu“, neboť „lepšího“ ani není lze si myslit. Nýbrž k „polepšení“ toho obecenstva, které jen čte, aby ústně či písemně kritizovalo, recte si ušklebky činilo. Hned si porozumíme. Avšak ihned také podotýkám, že při všem, co zde říkám, nemám na zřeteli pražádný případ praktický, u nás se zběhlý, ani starý ani nový, ani zlý ani dobrý! Nýbrž že se mi kutálí na mysli jen rezultát celkový, sebraný z bezčetných praktických případů jednotlivých, zažitých na sobě, pozorovaných na jiných.

A rezultát ten zní: u nás je ukrutná, obrovitá, „bohorovná“ radost ze všeho, co se napíše špatného. Radost ze všech dobrých věcí dohromady nesahá té prvější radosti ani po kotníky. Dává-li se v divadle slabý původní kus, rozhostí se úsměv znenáhla po všech tvářích, soused mrká spokojeně na souseda, vtipy se rojí a po veškerých hostincích pražských je pak veselý šplecht a naprostá spokojenost; dává-li se kus dobrý, chová se každý vyčkávavě, nepřijde-li v něm přece jen něco slabého, a když nepřijde, je soud odměřený, neurčitý, a tváře jsou kyselé, jako by je byl umyl nejtrpčím zklamáním. Zato zas vyjde-li kniha například slabých veršů! Ve všech kapsách ji najdeš, na procházkách, v kavárnách,

všude ji vytahují lidumilové, aby soucitnému bližnímu opatřili radost. Škoda, že nemáme ostrakism a Tarpejskou skálu! Viděli bychom soud lidu, jak jej Livius popisuje. Chytli by spisovatele s divokým vřískotem, hnali ho s hvízdotem na skálu, svrhli jásajíce dolů a místo starořímských střepů házeli by za ním novočeské jeho spisy. Tarpejská skála v Římě je dnes pahrbečkem zcela nízkým, s něhož možno i seskočit; ty naházené střepy to učinily. Z české Tarpejské skály by dnes už nebylo pranic.

Nemluvím o tom, jedná-li se důvodně. Šplhá-li se někdo na Parnas, kdo nemá talentu, škodí ovšem jen literatuře a prospěje se i jemu samému, „zabije-li se" včas. Také když někdo zneužívá skutečného talentu k principům pro národ neblahým, dolů s ním, honem dolů! Ale tu jizlivost a škodylibost jsem nepochopil nikdy, jaká se u nás jeví naproti duchům povolaným. Mladý spisovatel vystoupí s prvním dílem svým a dílo to svědčí, že spisovatel je básnickou individualitou, že není „píšícím strojem", že se neodívá jakoukoliv „uniformou". Obyčejně se tedy o prvním tom jeho díle mlčí, nevědí honem, kam s ním. Nebo se nemlčí. A pak nastane buď nemírná, nerozumná chvála, která v přehnanosti své jeví se již frázovitou, násilnou, nepravdivou a mnohého začátečníka už spletla a strhla; nebo chytnou spis a mlátí jej původci jeho o hlavu, tvář a pléce, až spis je v střepy rozbit. Ale ať si dá i ten velice pozor, kdo byl při prvním vystoupení svém uvítán skvěle! Ukáže-li se během dalšího života jen jednou, že je také člověkem pokleskům podrobeným, napíše-li pak někdy jen něco slabšího, něco nepovedeného, — řev radosti zaječí náhle kolem něho, davy jubilují — a že nadaný spisovatel vydal věc nedokonalou, působí zrovna jakoby mana z nebe spadlá. A pak přijdou také na něho ty střepy, to se rozumí. Není snad dvou tří dobrých spisovatelů českých, kterýchž dráha by nebyla lemována těmi střepy. Ach — že český spisovatel není hrnčířem! Hrnčíř má radost, když svůj džbánek vykrouží, a má pak zas radost, když kupec džbánek rozbije! Škoda, že český spisovatel není hrnčířem!

A takž myslím, že by se českému spisovateli mělo „gratu-

lovat" jasně. Ono se řekne „gratuluju", ale jen tak všeobecně, aby se nemuselo říci nic věcnatého. Líp by tedy bylo říci *po česku*: „Přeju vám, příteli a nastávající mučedníku, především hezky mnoho trpělivosti. Přeju vám, abyste neseznal přílišné jizlivosti a zlovolnosti — trochu vám jí neuškodí, a také byste byl divný syn našeho národa, abyste na trochu nebyl připraven. Ale přeju vám také, abyste nebyl zanešen chválou, sic vás pokazí. Přeju vám co největší opatrnost pro budoucnost, abyste podával vždy věci jen dobré, sic se vymstí na vás krutě všichni, kteří vás jednou chválit musili. Přeju vám, aby kniha vaše se kupovala. A abyste dostal tolik honoráru za ni, že by se vám nahradila řekněm aspoň desátá část toho, co jste sám na sepsání vynaložil."

Nebo ještě líp by bylo přistoupit prostě k českému spisovateli a s němým politováním mu stisknout ruku.

Ještě štěstí, že se neví hned při narození českého dítěte, bude-li jednou spisovatelem nebo ne. Ten případný smutek v rodině! O otci by se vyprávělo jako o ruském poutníku, že „chleba-soli neokusil, medového pití nedotek se a jen hořké slzy proléval". A o matce, že jako Abrahamova Sára rukama lomila a volala: „Hospodine, hospodine, učinils mi před tváří světa posměch!"

NÁRODNÍ LISTY 12. června 1879

„Přeletěla černá vrána,
přeletěla širé moře,
nesouc písma pod křídloma
černým voskem pečetěné,
přetruchlivou zprávu smutnou,
se světem žes rozžehnal se
ve vzdáleném, pane, kraji...

...„cizí ruce pochovaly" — ba as již jej pochovaly, cizí ruce a v cizí zemi. Proživ květuplná leta, prošed krásné kraje uložil se k věčnému odpočinku tam, — kde zelený Arno, proputovav vonná toskánská údolí a zlíbav nejkvětnější světa kraje, vlévá se v lůno věčného moře. V Pise skonal, před věky a věky tak lidnaté a veselé a dnes tak skromné, tiché. A snadže ho pochovali na proslulém Campo santo pisánském a nad ním vznáší se slavná freska Ondřeje Orcagny, „Il triomfo della Morte", hledící přes tisíceré hroby a roztřiďující mrtvé na ty, „kteří sami volali smrt a kteří se jí bránili".

Nevíme o jeho posledních okamžicích ničeho. Verše, které jsme úvodem citovali, jsou vlastním překladem Kapprovým z národních popěvů srbských, *Za zemřelým v cizině*, a další písně té slova činí zemřelému výčitku, že „bratřím nic nedal vzkázat" — „či se ti snad nestýskalo po milém svém příbuzenstvu, že ses smrti neuprosil?" Ale musili bychom zvrátit slova písně té, ne on sám, my jemu bychom musili „děkovat za lásku, s kterou vždy nás miloval", a prosit ho, smeknuvše kápě, za „bratrské odpuštění".

„Vše, cos dělal, dobřes dělal!" Siegfried Kapper byl pravým básníkem umělcem. Nejen nadán skvělou fantazií, sokolím vzletem, co nejjemnějším citem pro vše, co vskutku poetického v přírodě i v lidech, ale nadán onou vzácnou mírou uměleckou, která nikdy víc nedodá barvy, než jí právě potřebí květu, nikdy víc nečiní šumu, než ho potřebí písni, a pro vše má obrys jakby ulitý, jakby přírodou samou vdechnutý. Kapprovi bylo popřáno dosáhnout životní doby,

kdy fantazie a rozum nabyly rovnováhy, kdy vířivý duch básníkův sám sobě dovede být zároveň kritikem, kdy spisovatel stává se dle míry talentu svého dokonalým. Každá Kapprova práce z doby té je cizelována jako nějaký stříbrný štít klasické doby, jako skvostný pohár nejlepší renesance. Poukazujem zde jen na jeho *Přímořské povídky*, na ten skvost poetického důmyslu a krásné prózy. A do té šťastné, temenící se doby sahá také české jeho zpracování krásného epa *Lazar*, der Serbencar — mnozí Němci sami jmenují Kapprovo epos to „nejlepším epem německým" —, kteréž zpracování začal as před pěti lety. „Ne — ne, Lazar, jaký je, není ještě dílem uměleckým," říkal; „teprv teď, když ho po česku znovu zbásním, bude bohdá dokonalý." Seznali jsme některé české částky Lazara — oudy krásné sochy. Kéž je ulita a kéž se nedostane do rukou nepravých. Doufáme, že ulita *jest*; vždyť Kapper hledal pro Lazara už před dvěma lety nakladatele, vlastně umlouval se s nakladatelem, dodav: „Až z Itálie!"

Kapprovo mládí padlo v úrodný, kyprý čas. Před rok 1848. Tenkráte blížilo se nové „jaro lidstva". Půda nasáklá, vzduch vlhký, všude samý záchvěv. Od Západu, z kolébky Velké revoluce, dýchal teplý vánek a přebíhal lidstvem. Veškerému lidstvu chvěly se tepny, bušily spánky a jarně se napínaly svaly — ne více národ jediný, celé lidstvo evropské probouzelo se k svobodě. Také do starého Rakouska zalehl dech vlažný, ledový povrch jeho už byl puklý, rozlámaný — první jarní příval musil kry odšplouchnout ven do moře minulosti.

Ovšem, i příroda činí ku každému jaru přípravy dlouhé. Také v rakouských zemích přípravy trvaly již některé desítiletí. Byly nenápadné, nikoli společenského aniž politického zjevného směru, jen literární. Z rozkvětlých literárních sadů francouzských, anglických a německých zarážela přes střežené hranice omamující vůně k nám, a naši mužové jí neodolali, ne mladí, ne staří. Náš velký Kollár, jemuž teprv budoucnost postaví pomník, vysoký tak, že k němu dozří i nejvzdálenější kmen slovanský, náš Čelakovský, ten obdivuhodný mistr českého verše, náš Mácha, ten romantik

obrovskou silou moderním směrům cestu razící, s nimi celý houf zdatných mužů kypřili půdu českou. Rovněž živo jako mezi Čechy a Maďary bylo mezi rakouskými Němci. Kdežto ve Vídni pěl Grün, v Pešti Beck, jmenovala se u nás jmena Bach, Hartmann, Frankl, Meißner. A byly to vesměs krásné, velké talenty.

Friedrich Bach svou co dětský malíček tenkou knížečkou Sensitiven vyvolal celou školu lyrickou a jeho vliv sáhal u nás až do pozdních let padesátých. Ostatní neodolali půvabu hroudy mateřské, sousedícího s nimi českého lidu. Veliká minulost česká rozechvívala jich mladou mysl. Ludvík Frankl psal české verše. Moric Hartmann své čarovné Böhmische Elegien. Alfred Meißner své úchvatné romance Žižka. Neobstáli v pozdějších zkouškách. Když nadešel den různění a muž po muži volal „Já Němec!" — „Já Čech!", neozval se více v žádném Němci — „člověk".

Do kruhu těchto talentovaných mladých hlav náležel Siegfried Kapper. On byl dle židovského původu svého vnímavější pro časové zájmy a čilejší jiných, dle rodiště svého, co pražské dítě, a dle osobních svých konexí s některými českými spisovateli češtější jiných. Kapper cítil se *zcela* Čechem hned od počátku, ač psával dřív i později také německy, a *zůstal* Čechem, cítil se Slovanem a *zůstal* Slovanem. Nejprv prostředkoval mezi oběma národy svými procítěnými, obratně podanými *Slavische Melodien*. Pak vydal původní české básně *České listy*. A hned nato oddal se poetickým dojmům, nad celým Jihoslovanstvem pro nás jakoby růžový oblak rozestřeným, a upoutaly jej až do smrti jeho. Snad ho vedla podobná myšlénka jako Meißnera. Jako sobě byl obral Meißner glorifikaci české minulosti a vytvořil Žižku, nejlepší své dílo, obral sobě Kapper zas glorifikaci minulosti srbské a vytvořil nejlepší své dílo Lazara.

Je celá řada spisů Kapprových ozařujících slovanský jih, německých a českých, a časopiseckých článků je růženec stočlánkový. Z českých jmenujeme mimo uvedené již Pohádky přímořské ještě *Zpěvy lidu srbského* (dva svazky v Poezii světové) a ohlasy černohorské *Gusle*. O těchto ohlasech, vzletných a hřímavých, dí Kapper v doslovu:

„Jsou to *obrazy* ze strmých oněch hor nad mořem Jaderským, na nichžto se chystá duch slovanský k velikému boji za svobodu slovanskou, od staletí národy svěřepými utlačovanou; — jsou to *ohlasy* bolných výkřiků a válečného hluku malé hrstky hrdinného lidu, jenž bezmála již pět set let se tam brání útoku dvou velkých a mocných národů, Turků a Vlachů; — jest to jednotlivý *tón* ve vznešeném *souzvuku* slovanské vzájemnosti, co den mocněji a nadějněji po všech končinách slovanských se rozlehajícím."

Velmi, velmi záhy zrodilo se u Kappra české národní vědomí. Vyšel z vlasti, studoval v cizině a cizinu, a když se vrátil, učiněno mu. — „Jak stromy nade mnou zašuměly českých lesů, zelenavých větví k pozdravení mně podávajíce ramena věrná... hle, tu mně bylo, jak by se vlilo nové jaro do krve mých žil. *Cítil jsem, Vlast že jest věčně nejkrásnější básníka cíl!*" — Tak pěje ve svých Českých listech, věnovaných souvěrcům židům, „synům kmene mého v Čechách".

Citlivé jeho srdce bylo již v nejútlejším mládí bolestně dotknuto společenským utrpením, ba opovržením, v jakém byl tehdáž jeho kmen. „Ben oni" (syn žalu) nazval on báseň, v níž vypravuje o zelené louce a o roji dítek po ní, hrajících si, rozjasněných, a o hochu s černými, dlouhými kučery, stojícím pod vrbou opodál se sklopenou hlavou — „syn Židův on — to celá jeho vina!", a přec již tím otráveno celé jeho mládí. On vzrostl, ale také později bylo mu jen lkáti, jemu, „synu vyloučenství". A i tenkráte byl kopnut a tou rukou, po níž chvějně sáhal, s posměchem odstrčen, když přistoupil v těžké, mračné době ku skrovnému ochrannému hloučku těch, kteří se byli postavili kolem zubožených českého národa. Tenkráte zalkal k milované vlasti:

Tvých dějin když syn čítal v slavných listech
ta jasná jmena s svatým zápalem,
kdekoliv stál na rekovných Tvých místech,
Tys duši pronikla mu plápolem.
— — — — — — — — — — Ó žel!
Tys krásný sen mu sama zakalila,
ranivši jej, když obejmout Tě chtěl.

On miloval kmen, z něhož byl pošel. Tak rád by byl do náručí vzal tu „harfu vdovu", zapomenutou u bábelských vod. Avšak on znal, že změnily se časy. Byla za „nocí pásašských", když mlád zasedal při předepsané hostině rodinné, záhy se mu do kruhu toho vetřela „pochybnost zahalená v rouše zetlelém". A na „devátý Ab" (srpen), kdy židé želí pádu Jeruzaléma, zvolal on k nim: „Nesypej popel, synu Izraelů, na hlavu svou!"

Z měst rumu nové opět města vstaly,
rody odtáhly k rodům jiným dál,
novým zem bohům bozi odevzdali,
i šumí les, kde mořský hukot hrál.

A ty jen, Izraeli, chceš-li lkáti,
že osudu tě nešetřila moc?
Sirotku! Již tě líbá nová máti,
nehal se déle v žalu svého noc.

K světu se měj! Popadni dějů veslo
a podej bratrům ruku, vlast miluj;
k jakýmžto stanům souzení tě neslo,
tams našel vlast, tam mužně, pevně stůj.

Žehnej tu zem, která tvé dítky kojí...

On místo staré vidí již víru *novou* a volá k bratřím: „*Naše víra slove — Vlast!*"

Utrpení českého lidu musilo ovšem mladého Siegfrieda, jenž tak hluboce cítil utrpení vlastního kmene, přivábit a přikovat k sobě. V básni nadepsané *V. B. Nebeskému* praví:

Mne zrodil čas! — I já jsem syn života!
Ten duch, jenž žije v pramenu Tvých žil,
ten duch, ta krev i v proudu mém klokotá,
jeť jednostejný, Václave, náš cíl.

Co srdce Tvé bolestí tajnou moří,
to honí v půlnoc z mého lůžka klid,
ten lásky plamen, jenž v Tvém slovu hoří,
i můj jest, druhu, nejkrásnější cit.

I mou je vlastí vlast vltavská drahá!
— — — — — — — — — — — — —
Ty mlčíš?— — — — — — — —
— — — — — — — — — *Syn já Židů jsem!*
Ó Václave, Ty neznáš boly rmutné:
milovat vlast, a být v ní cizincem! —

„*Jen Nečechem mne nejmenujte!*" úpí bolestně, „vždyť z jedné hrudy pučí život mně jako vám, a za sto let jedna hruda bude krýti mne jak vás!"

Bylo těch mladých, česky nadšených židů tenkráte více. Odbočili všichni, *jediný* Kapper zůstal věren českému práporu. Však touží sám rozechvěle na tu nevěru, nestálost svých soudruhů. Takž mluví k jakémus „Naftalimu S...ovi". Táže se ho, zda se pamatuje zpět na onen máj, kdy shlíželi spolu s Petřína dolů na Prahu, na pěnnou Vltavu, Karlův most, na vyšehradskou skálu — „ochvění památkou rekovních stínů" —

o mrtvé slávě stromy šeptávaly,
když s Kollárem jsme opěvali Mínu.

Jaká to báseň! —
„Tenkráte v roznícení uchopils ruku moji mužnou pěstí... padnuls mi v náruč... krůpěj vstoupla krásná na líce Tvé... a dnes? ...obětí jsi času, Tvůj plápol zhasnul v trupelnatém proudu!"...

Trpce vytýká odcizení se zvláště Ludvíku Franklovi, jenž s ním zároveň byl první verše své po česku psával. Frankl psal později jen německy a jen o cizích nám věcech (Kolumbus — Orientálské pověsti — Don Juan d'Austria). A Kapper se ho táže: „Nač bloudíš k Herkulovým sloupům s lyrou?... Kam pluješ s janovského plavce lodí? Proč

k cizím břehům ducha let tě vodí? Proč jako cizí v cizině jen žebráš? Jako by vlast Tvá byla pouště chudá, nic velikého se v ní nebylo dělo!

Jako by prápor síla českých ramen
nebyla zatkla na rekovských polích,
a mučednické krve svatý pramen
nebyl se nikdy lil po její rolích!

Ku vlasti vrať se zbaven těžké viny... Ba věru! dosti hvězd tu, básníkova pro jednu z nich by duše zaplanula... blaho té písni, která vlast svou slaví!

Cos vlasti obětoval na oltáři,
to věčnost přijme, věčnost sama chrání;
čím Ji jsi slavil v svého srdce záři,
čímš zdobil Ji — i svou si věnčil skráni.“ —

Nadšená, hluboce cítěná slova! Mohou být epitafem Kapprovým — *„čím zdobil vlast, i svou si věnčil skráni!“*

První syn českého židovstva, jenž zasedl na slovanský Parnas! —

J. N.

NÁRODNÍ LISTY 18. a 19. června 1879

△ *V Praze 9. srpna*

Kdy zemřel? — Dne 1. srpna roku 1879 zemřel. — Kde zemřel? — V Řepích zemřel. — A kde byl narozen? — V Pokraticích byl narozen. — Pamatujme si to! Kdyby na nás najednou někdo baf a ptal se nás, abychom tu pak nestáli hloupě a nevypadali co lidé o domácí dějiny nedbalí a vynikajících mužů naší vlasti neznalí. Neboť je to pak hanba. Zeptáš-li se Francouze, kdy skonal Cartouche, hodí Francouz pyšně hlavou a řekne: „Byl 28. listopadu roku 1721 popraven v Paříži." Zeptáš-li se Němce, kdy Schinderhannes, vypne Němec prsa a řekne: „Gilotinován v Mohuči dne 21. listopadu roku 1803." My si pamatujme alespoň Babinského, jiné jsme v české lehkomyslnosti své už propásli. Víme dnes, odkud původ romantikou prosáklého jmena Petrovský? Známe původ a zánik slavného Kováříka?

Ještě jednou tedy zamíchal Babinský veřejností — ten dobrý, šlechetný, item gloriolou romantiky ozářený loupežník Babinský! Bojovná naše mládež od šesti do čtrnácti let hraje si už zase po celý týden „na Babinského" — lze opět vidět, že život vynikajících mužů má sílu vychovávatelskou. Ach, část také mých nejpěknějších dětských snů pojí se k Babinskému! Tenkráte právě byl chycen a odsouzen, všude se mluvilo jen o něm, a co kluk, to Babinský. V naší mysli dětské byl on velikánem, jenž, když už řetězy, zasloužil alespoň řetězy zlaté — my kluci jsme v myšlénkách svých pili krev jako víno, přepadali a loupili — a skutečně — dorostli jsme a z leckterého z nás se stalo něco!

Pak věc zase utichla. Jen jmeno „Babinský" zvonilo někdy v rozmluvách co všeobecný pojem. Zpočátku ještě vypůjčovali se čtenáři z výpůjčných knihoven svazky novel

Tschabuschnigových a Scheibových, kde se jednalo o něm, pak se už po nich nikdo víc ani nezeptal. Osoba Babinského stala se mýtem. Ledaže prostá venkovanka, obstaravší si své koupě v Praze a chtějící družce své dopřát nějakého extra rozechvění, zavedla ji pak na Můstek před krám škrobařský — „Podívej se, tady sedí Babinský!" Skutečně tam seděl ve vězení ze samých balíčků škrobu zbudovaném, slepený z chleba a obtížený cetkovými řetězy.

Náhle Babinský ze škrobařské výlohy zmizel. Přišlať pověst, že je propuštěn a že prý „všechno tluče". Ale netlouk. Měl dlouhé, bílé vousy, třesoucí se ruce, že sotva džbán s pivem uzdvihly, a prodával své fotografie. Rád se opíjel, a kdo mu věnoval litr piva a kozí syreček, toho opravdově ctil. Tak hluboko sklesl, on, „lesů král"! Ach ano, málokdo dovede být velkým až na konec svých dnů! Místo v divokých jeskyních navzdor zákonům sídlil pak ve vybílené celi pod zákonů ochranou, místo po lesích co loupežník honil se po celerových záhonech co zahradník, a když řepským jeptiškám došel šňupavý tabák, běžel jim do Prahy pro čerstvý — smutné!

Konečně se objevily novinářské zprávy, že těžce churaví, a pak, že umřel. Teď byl Babinský pojednou zas něčím. Časopisy se předstihovaly v přinášení anekdot ze života jeho, ale skoro všechny ty anekdoty jsou vyňaty jen z Tschabuschnigova románu. Však je to výtečný román! Hned na počátku rozrazí hrom mohutný dub zrovna vedle Babinského, a Babinský si jen tak odplivne. Když Babinský vloží na někoho pěst, scvrkne se i největší chlap hned na objem asi suché švestky. Babinský rád rozjímá a činí to vždycky pološeptem; kdyby nešeptal, ani by ho často jeho kumpáni v rozlehlých lesích nenašli, tak jdou ale za jeho šepotem. Jakmile ho banda jeho spatří, řve pokaždé „hurá!", až se skály třesou; když k nim promluví, řvou zase „hurá!" — ve dne v noci řvou „hurá!" Také si rád Babinský hraje na svatého Kryšpína. Jakmile se doví, že nějaký chuďas potřebuje padesát zlatých, vezme některému boháčovi pár tisícovek a dá z nich chuďasovi tu padesátku. On vyrovnává „neshody společenské", uvědoměle, dle pevných zásad.

A proto si často inkognito chytne nějakého člověka, například nějakého soudního pana radu nebo tak někoho, a vyptává se ho, cože soudí o Babinském. „Ach oni mne neuznávají!" naříká pak srdcelomně. Chudý lid ho miluje, jeho banda ho miluje, a nejvíc z té bandy Slavík, překrásný raubíř, jak by ho ulil. Když konečně Babinského v Polsku, kde žije pseudonymně co „pan Domainský", chytnou, chce ho Slavík, přestrojen za kapucína, osvobodit. Když to ale nejde, odstěhuje se Slavík do Ameriky, vezme si tam za ženu Indiánku Oceolu a má s ní tři děti — šlechetný člověk!

Jenže je ten výtečný román plod ducha německého — hořem by se české srdce utrhlo! Tu je vidět, že máme přec jen literaturu malou! Nestačíme ani na to, abychom si vlasteneckým jazykem zpracovali to nejdůležitější, — nebo jsme snad na to příliš nedbalí? Když si tak člověk vzpomene na Robina Hooda, loupežníka anglického! Robin Hood má nápadnou podobnost s naším Babinským. Loupil jako on, dával chudým jako on, měl maléry se ženskými jako on a také skončil u jeptišek. Pořád si naříkáme na nedostatek dobrých románů českých. Nuže — pročpak nevezme kterýkoliv český romanopisec Babinského a rakovnické lesy, jako vzal Walter Scott Robina Hooda a lesy sherwoodské, a nenapíše nám tak geniální román, jako je Scottův Ivanhoe? Lenost, hnusná lenost, povídám.

O Robinu Hoodovi mají Angličané celou literaturu. Celé sbírky balad o něm existují, prostonárodních i umělých. Kolikpak máme balad o Babinském? Ani jednu — je to hanba! Naše prostonárodní balada vůbec si málo všímá vznešené poezie vražednické, loupežnické ap. Copak máme v tom oboru? Máme „ovčáka", který u Lysé zpronevěřil čtyry ovce a byl za to pověšen. Pak máme sestru Judýtku, kterou lámali kolem za to, že zabila svého bratra. Pak písničku o „Majdalence", kterou zabil její „Matoušek". Věru, kdyby nebylo „Dorny vražednice", která uškrtila alespoň své tři kluky, a výborného „Václavíčka", který do Benešova vandroval, „v Sázavě jednoho zabil, u Benešova druhého a za Benešovem třetího" a nic jiného si pak nepřál

než „zlatem pobitou šibeničku", — zrovna stydět bychom se musili!

A naši umělí básníci balad? Když jim vůbec něco napadne, je to nanejvýš „hastrman" nebo „jízda za milou".

„Já nevím," pravil kdosi spravedlivě, „mně se zdají všechny české balady stejny! Samé jen ‚Jízdy za milou'!"

Nechci jim ublížit, ale mám naše básníky věru v podezření, že je jim zcela obyčejná holka milejší než sebehezčí loupežník.

NÁRODNÍ LISTY 10. srpna 1879

△

„Vydal Zvuky večerní a Cyklus balad" — tak to stálo v novinách a jedny noviny to otiskovaly důvěrně, vlastně bezmyšlénkově z druhých. Je to povrchnost, s jakou se u nás bohužel odbývá téměř vše, nejen v literatuře, také v politice, v životě spolků našich, v národním hospodářství, ve všem. Ceyp vydal jen jeden samostatný svazeček básní, s titulem Zvuky večerní a s *pod*titulem Cyklus balad — o jiném nevím, přiznávám se, myslím ale, že neví také nikdo jiný.

Vysvětlením toho omylu je snad, že vůbec málokdo Ceypa zaživa dobře znal a něco podrobného o něm věděl. Věděl o něm, kdo potřeboval lékařské pomoci; nenašel starostlivějšího. Věděl o něm, kdo potřeboval pomoci přátelské; nenašel ochotnějšího. Věděl, kdo hledal lidí vlastenecky obětavých; nenašel šlechetnějšího. Takto byl Ceyp sám jako zavřená kniha. Zadumaný, bezúsměvný, samotář. V domácnosti sám, na procházkách venku za branami sám, a na ulicích pražských opět vždy sám, jako by se nalezal někde venku v liduprázdných polích. Ten „vnitřní bůh", jehož básníci každému člověku přisuzují, kázal mu, aby kráčel si vždy stranou tísnícího se lidstva, a kdo ho znal, každý ho ctil a nechal ho klidně kráčet po pěšince zvolené.

Zvuky večerní vyšly r. 1856 u Pospíšila v Praze. Je as málo lidí, kteří je znají. Jako je as málo těch, kteří znají dobře literární historii oněch let padesátých. A přec je krásná literatura oborem, ve kterémž jsme to my Čechové přivedli na stupeň úctyhodný, v moderní své literatuře vykazujem se úspěchy většími než v čemkoli jiném, a úspěchy ty klíčí právě v činnosti let padesátých. Snad by bylo tedy dobře znát i podrobnou historii rozvoje toho; co dnes nazýváme „vzdělaností", vyžaduje již něčeho více než pouhé „radosti z věcí hotových". Sotva čtvrt století

uplynulo, a co dnes o době naznačené se píše, je buď fráze, nebo kresba jen neúplná.

Ceypovo poetické dílko spadá do doby té. Nenáleželo ovšem mezi spisy, které tenkráte zahajovaly novou éru. Ba objevivši se vůbec minulo se živějšího povšimnutí — tenkráte půda naše žíznila po prajiných, zcela nových směrech a Ceyp byl v každém verši svém stoupencem směrů starých. Vytknuto to Ceypovi ihned zřejmě. Ceyp také se více neobjevil se žádným dalším dílem samostatným, někdy, ale zřídka, vyskytlo se ještě jmeno jeho v časopisech beletristických, pak se Ceyp oddal zcela své přísné vědě a došel uznání všestranného. Ceyp nepřestal ale básně vydávat snad proto, že „nebyl hned uznán". Jeho první a jediné dílko je zjevem, jakých u nás i v jiných literaturách mnoho: mladý, humanisticky vzdělaný člověk cítil potřebu zkusit se také jednou na poli literárním, a zkusiv se byl vyčerpal tu touhu svou a šel po jiném.

Přece nám, přátelům zesnulého, a *nejen* nám stojí Zvuky večerní za povšimnutí. Přešlyť některé básně z nich do sbírek deklamačních a otiskují se v nich vždy znovu. Báseň *Krkavci* je lehkou svou formou a drastickým líčením přímo výborna. Jiné ovšem trpí částečně formou, částečně nenovostí obsahu.

Ceyp sobě zvolil za moto Mickiewiczova slova:

Serce człowieka wino rozwesela,
ale piosenka jest dla mysli winem.

Nu — „písničkami" jak víno se perlícími, mysl rozněcujícími jeho básně nejsou. Balady to vesměs opravdové, s oním elegickým tónem, jenž byl základem celé Ceypovy povahy. Avšak Ceyp měl také ku pravé lyrice chvějnou strunu v duši své a balady jeho jsou na mnohých místech svědky toho. Hned v baladě Upřený podíl, v oddílu její druhém, je popis, jak zamilované párky utíkají se od hudby a tance ven do přírody, aby si tu šeptaly o své lásce. A může-li tu soulad s přírodou být lyričtěji vyznačen než Ceypovými slovy:

K oddavkám jim zvoní slavíček,
kněze obřad koná měsíček,
niva poskytne jim rozmarýn,
nebesa kostelní baldachýn — ?

Ceyp zabral do svých balad valný kus světa. O domácích dějinách vypravují Jan Želivský, Útěk aj. Balady Kastiliánka a Paní kochabamské vypravují o hrdinných ženách španělských a amerických. K západoevropské romantice přilehají Únos dívky, Nocleh v lese, Zastaveníčko. Domácí romantiku naši, českou národní pověst, obraly sobě Upřený podíl, Zkamenělí, Půlnoční zemřelých, Černokněžník, Krkavci, Noc sv. Tómy ajj. Zvláštní je při těch baladách jistý smiřující tón, jímž vyznívají.

Charakteristickou je pro tehdejší dobu báseň Slepá pěvkyně:

„V sadě skví se jara květ,"
slepá dívka v krčmě zpívá,
podál vnučky šedý děd
o almužnu hosty vzývá.

Divní to hosté, svévolní, oplzlých zraků. Neladné licousy jim halí hnusný ret a ostinují tvář mračnou. Divě se chechtají, ale děvče zpívá při citeře dál své, že „zemský ráj to na pohled", a vzpurní muži tichnou. Na její ústech hrá lehký smích, ona zpívá dále o vlasti a o máji a hlas nabývá zvuku. „Mezi Čechy domov můj," končí dívka — děd mladne, vous jeho se chvěje — a přítomní? O těch již verš ani jediný. Jako by jich byl ani neuved, vypráví básník jen o neštěstí té slepé dívky, o její nevině, vlastenecká píseň rozjaří jen málo nebezpečnou dívku a slabého děda — naznačit vliv její na silné muže, říci, že i povahy divoké podlehají kouzlu vlasteneckého nadšení, to tenkráte nešlo, to směl básník jen nechat uhodnout, ale hezky zdaleka. Tenkráte se zpívalo Kde domov můj jen šeptmo, jako když pronásledovaná sekta zpívá náboženské písně své.

Ovšem přišla brzy doba, kdy Kde domov můj hřmělo z tisícerých úst najednou a i nejmužnější oko si při něm

zaslzelo. Básník se toho dožil. A netrvalo bohužel dlouho a přišla zas doba, kdy vlastenectví padlo téměř v posměch. Kde domov můj více se nezpívalo, „v kraji bohumilém" zavládla stranická zpustlost, „duše outlé" propadaly slepé náruživosti, lživosti a úskočnosti, „tělo čilé" a ta „síla", která měla být všem „vzdorům v zmar", rázem omdlela, a mnohý, velmi mnohý poctivec teskně žaloval, že „mezi Čechy domov" jeho. Také té neblahé doby se básník dožil. A teď, v nejplnější síle své, náhle odešel — teď, když zase svitá nové ráno, když zase lesknouti se počíná zrak náš a rtem naším znovu lehýnce pochvívá to staré, sladké Kde domov můj.

NÁRODNÍ LISTY 28. srpna 1879

DĚDŮV ODKAZ

Báseň Adolfa Heyduka*

△

Přítel Heyduk mně dělá starosti. Kdyby napsal něco špatného, měl bych radost; řekl bych: „Slabé — velmi slabé!“ a čtoucí lid by mne velebil, že ač básníkův osobní přítel, jsem přece vzorně přísný a nestranný. Ale on píše věci jen dobré — hřích to, jejž mu může přítel jeho jen proto odpustit, že z věcí dobrých, kolkolem vzato, má přece někdo prospěch: literatura.

Adolf Heyduk náleží mezi těch několik básníků našich, o něž je komická hádka, kdo z nich je první, prvnější nebo nejprvnější. Každý týden je z nich jiný některý „první“. Ale rovněž tak, jako že je Heyduk z nejprvnějších, je také z nejplodnějších. Báseň Dědův odkaz, právě vyšlá, je asi osmou již knihovou publikací jeho. Myslím, kdyby byl Heyduk svůj nejnovější plod vydal anonymně, že by každý hned po přečtení úvodní osmiřádkové stance beze všech rozpaků a s naprostou určitostí byl jmenoval původce. Tak vyvinutou, určitou a ohraničenou individualitou je Heyduk.

Heyduk je lyrik, jak známo. Ne lyrik subjektivní, jenž váží popudy jen z vlastního nitra a jako mlunný ouhoř po několika vydatných ranách vyčkat musí, až organism jeho znenáhla a přirozeně nabeře zas nových sil; ne lyrik reflexívní, jenž nezapěje píseň dřív, dokud duch jeho neprobral nějaký myšlénkový problém až na dno a nepodal mu jasnou pointu: nýbrž lyrik objektivní, jemuž každý objekt lahodný dodává podnětu k písni, pěvec, jenž nemá jen určitou svou „dobu roční“, v němž jaro budí píseň síly, léto píseň zlaté spokojenosti, zima píseň teskné touhy, jemuž v píseň se obrací vše, co krásné a dojemné, — jehož celý život je písní.

* Vydaná nákladem dr. Grégra a F. Dattla.

Nepravím, že Heyduk nedovede snad naprosto ničeho epického. Naopak, z jeho proslaveného Cimbálu jsou mně — chuť to ovšem třeba osobní — právě čísla výpravná nejmilejší. Ale ta všechna mají svůj ráz. Známo, že lze růži i na jabloň vroubit; ale vroubená ta snět nese i na jabloni růže — a Heyduk je i v epice lyrikem. On je tak pravým zpěvákem, jak jsou v sadech a hájích. Ihned dojat začne ihned také zpívat, sloka první je mu hlavní věcí a on ji zaklokotá a dojem ho vede dál — Heyduk začne píseň beze vší starosti o její pointu zakončující. Však ona se najde, však ono je to vždy přece pěknou písní — vždyť je „mu to dáno". A kdyby píseň tím povstala třeba heydukovsky dlouhá, však čtenář neunaví — naslouchá jako zpěvu lesních ptáků, a pořád je to krásné.

Také Dědův odkaz je vzdor svému epickému titulu báseň lyrická. Píseň devadesátistránková, a přece neunavující! To činí vedle její sterých lyrických krás umělecká její dokonalost. Dědův odkaz je nejzaokrouhlenější, umělecky nejdokonalejší dílo Heydukovo. Mimoto je plno důmyslu, obsah jeho je hluboký — alegorie snah lidských, pokud se pnou ke kráse, k umění. Těch snah, které v umění každém, ať výtvarném, zvukovém nebo slovesném, hledí k jedině pravému jádru umění všech, k poezii nelíčené, přirozené.

Šťasten, kdo v jitru poznání
hledá tě v přírodě boží —

apostrofuje básník na konec zpěvu svého *krásu*. Avšak alegorie ta, jakkoli jasna, nikde se nevnucuje. Vykvétá, vyzrává prostě, sama sebou.

„Bylo to v jaře podvečer, — bylo to v době lásky, — z chomáčků květů lípových — slétaly drobounké zkázky; — jedna mi padla do srdce, — za noci v hlavě mi květla" — a rozkvetla v básníkově hlavě na obraz krásy, té, která, prosta nádhery, unikla žel! již světu, a znovu nalézt se dá jen v přírodě, jen při vsnění se do přírody — „a pěvce jen ve snu oblétá perutí národní písně". Nalézt ji ovšem můžem, krásu, poezii tu, ale rovněž pak zas vlastní vinou snadno

ztratit. Zrovna tak jako to lidské štěstí, o němž básník jemnou paralelou naznačuje, že vykvétá čisté též jen z poetického citu. Překrásně zpívá básník o štěstí tom:

Štěstí! Co je štěstí?
Muška jenom zlatá,
která za večera
kol tvé hlavy chvátá;
oblétá ti skráně,
rusé vlasy kryje,
v dlaně hlavu skládáš,
ruka utlačí je. —

V pohorské malé dědině žili pospolu dvě upřímné duše, dědeček s hlavou skloněnou a junák s kadeří rusou. Nadešel dědův den, a žehnaje vnukovi, zůstavuje mu staré housličky — „snad ti podají útěchy" — „snad někdy snítka naděje z prorvy jich destičky vzroste".

Poezie *rodinná* junákovi zemřela tedy s dědem, jeho duše hledá si jinou obdobu poezie. Jemu, mladému muži, zjevuje se teď v půvabu slíčné děvy — v ženské kráse, v níž od počátku světa vídali poetové soustředěnu slíčnost a poezii veškeré přírody. Ta slíčná dívka junákova je mu ale něčím vyšším, jako všem junákům žhoucího srdce, něčím nadpozemským: přírodou *prodchnutou mýtem*. Básník vypráví, že to lesní žínka: co dítě vzata lidské matce z kolébky a zakleta v lesní žínku na sto let. Přichází do vsi k tanci. Avšak lid nepřeje jejich lásce, nepřeje mladistvě poetickým junákovým snům — úskokem a posměchem zaplaší žínku — poetické sny první, ideální.

Junák si zoufá v osamělosti své, hledá svůj ideál v širém světě. A zase nadešlo jaro:

Bystřiny kvapí poskokem
s vlnami do širých moří,
na březích peřej zkypělá
v chomáčích opálů hoří,

vlaštovky v bílých košilkách
z podkroví peroutky níží,
v tabulky tepou zobáčkem:
„Slyšíte, jaro se blíží!“

Junák saje jaro, saje v duši svou veškeré lahody zvuků a barev jeho, a jeho housličky mluví medovými těmi slovy jara. Junák chodí a hraje. Avšak — boháči spílají, učenci skrývají uši, sprosťáci nemají zas ani tušení krásy, a chudobní? — aj ti znají sami tu píseň přírody a sami si ji hrají. Konečně nachází junák zas svou lesní žínku, to vtělení přírodní poezie. Ona se mu vzdává. Budou spolu šťastni, zvěstuje ona. Jen žádné sprostnosti nesmí se on dopustit proti ní, a kdyby po ní v zlosti třeba jen květem mrštil, zmizí mu provždy — on pozbude čisté poezie, a ona pozbude snoubence poety, jenž ji s životem a lidskou společností pojí.

Jsou šťastni v lásce své. Jsou v lásce té možní, mají dosti bohatství, aby popřávali i jiným, — „na prahu s plnou zástěrkou úsměvná štědrota sedí“. Avšak on se konečně přece dopustí sprostnosti. V náhlé zlosti udeří žínku pšeničným klasem — obraz to všedního těžení z poezie — a poezie žínka s nářkem zmizí.

Junák je zdrcen. Bloudí a naříká. Avšak čistá prvotní poezie, poezie bezprostřední, zmizela, jemu zbývá jen poezie stesku, životního klamu a bolu. Ovšem tento druh poezie oceluje během let mužného ducha znovu. Ve snech přichází žínka zas k němu, ve snech zří on zase ty krásy, jež sál druhdy přímo z přírody, a probudiv se má pak v houslích svých sílu vše sobě podmaňující. Vyznačení to lidského života, kterýž vlnami svými poetou zatočiv přivádí každého k tomu, aby vyhledal zas jen spásu ve vlastní individualitě své a tím se stal opět celým, umělecky dokonalejším než kdykoli dříve.

To vše — nepraví Heyduk a praví to přec. Vybíráme to z jeho písně. Heyduk zpívá jen o junáku a lesní žínce, o housličkách a o lidech, o přírodních krasách a o dojmu pravé písně na lidské srdce, jeho zpěv klokotá stříbrem a je

protkán nejlesklejšími paprsky, víří se a vlní — ale vidíme těmi bájivě bublavými vlnami až na dno a tam dole je samičký ryze zlatý písek. Čtenář pravé poezii přístupný vyváží si zlata toho zpěv za zpěvem plné hrstě.

NÁRODNÍ LISTY 1. října 1879

JISKRY NA MOŘI

Básně Josefa V. Sládka

△

„1875—1879“ stojí na konci té knihy psáno. Snad tedy šestina, snad desetina života — najisto ale kus života skutečného, vlastně zrcadlo kusu toho: pravdivé, tvaru věrné, barvu neměnící. Je to výhoda nebo je to škoda, že Sládek není schopen „poetické lži“? Čtem knihu jeho a v ní skutečné jeho osudy, čtem stopy jeho života v písních elegických a písních jasných, je nám, jako bychom hleděli na jarní krajinu, i letí přes ni těžký mrak a krajina je smutná a uslzená, letí záplava slunečního světla a krajina je úsměvná jako dítě. „Přišlo ke mně žití,“ praví báseň úvodní; jednou bylo smavé a podávalo básníkovi křišťálnou číši a básník se napil; podruhé bylo přízrakem bledým, podávalo číš trpkostí pukající a básník ji také přitiskl ke rtům. Dělo se mu jako jiným, jichž život nešetří, s nimiž nehledí vždy zacházet milosrdně. Jenže jsou výsledky těch životních ran, jak se na lidech jeví, velmi různy: jeden je přičítá bohu a z rtů mu splyne modlitba; druhý slepému osudu a ruka spáše zločin; třetí slyší všude vanout křídla onoho génia, jemuž říkáme poezie, a tomu vykvétají ze všeho písně. Písně lehkomyslně rozmarné, výzevně vzdorné, elegicky dumné — dle individuality básníkovy.

Sládek je dle individuality své elegikem. Jeho Básně, vydané na počátku roku 1875, jsou toho zjevným dokladem a také ve sbírce nyní vydané jsou elegie v daleké většině. A chcem-li ještě blíže individualitu jeho ohraničit, řekněm, že je pesimistou. Víc ale pesimistou osobním, na osudy vlastní osoby se omezujícím. Podobných písní s pointou všeobecnou, jakou je píseň Jen záblesk jediný (str. 8), má málo. Prosí v ní boha o jediný, jediný jen záblesk jasný, o jediný zákmit naděje, modlil se, rouhal, skal se třímal, tonoucí kol stébla ruku vinul — a vzkřiknul:

Ó bože, z kolika již prsou hlas ten hřímal
a ještě každý *zhynul, zhynul, zhynul!*

Ale ihned zas z té všeobecnosti vrací se k sobě a těší sama sebe i ty, jež miluje, smutně rezignovanou výpovědí:

vždyť někdo musí žít,
a někdo musí mřít,
a lidské srdce puká zrovna hravě.

To jsou veršíky, které člověkem zachvějou. A v čem ta síla jich vězí? V jich prostotě, v jich pravdě, v jich křišťálně ostré hraně. Tu výhodu nemají ovšem všechny písně Sládkovy; některé postrádají té hrany, té pointy a stávají se trochu nejasnými. Lyrika musí být *zcela* jasna, aby byla *zcela* působiva, a k tomu je potřebí, aby básník se povznesl *nad* náladu, aby vyčkal okamžiku, kdy cit se sám již vtěluje v pravé slovo, v pevnou hranu. Sládek nevyčkal všude toho okamžiku, jeho píseň V jeseni (str. 4) například je obrazem nálady ještě necele uvědomělé, ona nepřinutí čtenáře, aby se vžil v náladu zcela korespondující, a bude působit jen na toho silně, kdož *náhodou* v tétéž náladě je již sám. Toho lze litovat, neboť kdo má formu tak ve své moci jako Sládek, kdo tak umí rýmem pyšně zápolit jako on například v té krásné romanci na str. 97 a v jehož duši vykvétou takové obrazy, jakým je v popisu starého hřbitova (str. 114) ten obraz zakončující („jen šedý kříž v zem káceje se k straně rozpíná náruč k bohu slitovníku"), dovede zajisté *všechno* krásně a jasně říci. U Sládka, jakým on *dnes* je, přímo překvapují „i-i"kavě skřípící verše jako například (str. 5):

Zaslech jsem ptáka kvil vichřicí
půlnoční chvílí —

nebo nejasnost myšlénky, jaká se jeví v 2. sloce básně hned následující. Ovšem nalezáme vady ty skoro jen v oddílu prvním, asi nejstarším. Jsou také zas *pravdou*, pravým

obrazem zmítané, bolem prochvělé duše, jakou právě tenkrát duše básníkova byla.

Nejstarší ty písně sbírky nynější jsou bezprostředním pokračováním elegií, jež dojímaly ve sbírce hned první. Dotýkají se tóny neskonale bolestnými, někdy až zoufalými smrti mladé, milé ženy, jsou vyúpěny nad hrobem. U Sládka má cit trvanlivost neobyčejnou. Žil krátké štěstí domácí — bytost milovanou ovanul náhlý dech smrti —

i bylo pak to oko snivé
jak holubičky oko sivé,
když bez výčitky umírá.
A děti: „Koho bůh má rád,
ten umře mlád!“

A básník žil v myšlénkách s drahou svou žínkou dál — život temný, samý šedý chmýr a mrazivý dech —

Vidím tě ve bdění, vidím tě v spaní:
s tou myrtou ve vlasech. — S tím křížkem v dlani.

Bledému panoši padla „perla v moře“ — věčnosti, „nezlovíš jí naříkáním, a bylo-li to štěstí tvé, proč váháš? — Skoč tam za ním!“

A zas tu pak důkaz, že Sládek pěje vždy jen pravdu, vždy jen, co vskutku cítí. Jara mizí, léta plynou, sníh i květ srovnává hroby s ostatní zemí — nám, kteří žijeme, stávají se obrazy drahých mrtvých vždy sice světější, ale také — vzdálenější, obestřenější, a pojednou přijde zas jedno jaro nové, které nás přinutí, abychom sobě byli vědomi teplého jeho dechu a s novým úsměvem hleděli na květy jeho nové. Život žádá práv svých. Svět doráží silou svou. A náš básník počíná se rozhlížet světem — a před očima jeho leží: *Vlast*. Ta vlast česká, tak zbědovaná, tak unylá a tak krásná, že kdo si ji jednou zamiloval, miluje ji s onou horoucností, jakou budí vše, co vznešené, a přece pronásledované, vše, co cele, cele je naše. Ten krásný kraj, a přece „plný jino-

vatky", ta „perla zemí", jež má „sestry — jenom v našem oku kalném".

Pro každou krůpěj, jíž mi srdce bije,
pro každé české slovo matčino,
pro vše, co drahého mi ve vás žije,
pro vše, co drahého mi ve vás pohřbíno,
pro každou vzpomínku zpod rodné střechy,
pro každou slzu v dálné cizině
a pro svou povinnost ve chmurné hodině,
jež nedala mi zoufat bez útěchy —
já miluju vás, moje drahé Čechy!

zpívá Sládek. Tento oddíl básní jeho má verše úchvatné síly, krvavé krásy.

Život se hlásí o svá práva dál. Jaro již je vítáno, ano již i netrpělivě očekáváno — „dýchej, dýchej, jaro, na zem, my už jsme tě čekali!" A znenadání — bůhví odkud přišlo — je tu *Probuzení*:

To byla bludná holubička,
jež přišla do mé samoty,
já zaslechnul ji jednou zrána,
když zpola otevřená víčka
vlhnula slzou z dřímoty.

Tak broukala a povídala,
jak pohádku když pozlatí,
já divil se, to lidské štěstí
jak divně tak a znenadála
se v lidské srdce navrátí.

Zda sním či bdím, já nedbal více,
já sepjal ruce na hrudi,
a bylo mi jak v mladém doubí,
když s houkáním se holubice
den letní v ráno probudí. —

„Je po bouři a vzduch je plný vůně!" Srdce je zase v plném právu svém, minulost se snoubí s přítomností — *Dva andělé* podali si ruce.

Avšak život jednou probuzený jde ještě dál — jízda neodolatelná! Básník žije již i podrobnosti ostatního světa s sebou, všímá sobě všech jeho dějů, ba již i jeho komiky a humóru. Z básníka lyrika stal se básník epik. Balada, romance nastupuje místo citové písně. V epice ovšem jeví se každá veršovnická nejasnost co citelný nedostatek plastičnosti — výtka to, již zde, v poměru k ostatním, musíme učiniti romanci *Hrobník* (zvláště její sloce 7, kde obraz nepřiměřený kalí jasnost). Zato, kde je popis jasný, jsou romance Sládkovy rozhodně výborny. *Farář z Podhoře, Starý kantor, Z dob roboty* jsou vskutku perlami romancí lehkých, humoristicky pointovaných. A překrásné je spojení poezie popisné a lyrické v básni *U okna*. Konec té básně je v prosté dojemnosti své přímo klasický.

NÁRODNÍ LISTY 5. listopadu 1879

DVA NOVÉ SPISY JULES VERNOVY

I

Pět set miliónů begumy

△

Obyčejné faktory Jules Vernových románů: nadšeně obětovný učenec; pak vzorný mladík, duševně převysoce vzdělaný, tělesně ocelovaný — „vysoce napnutý organický stroj, schopný největší práce"; pak řada překvapujících vynálezů; pak nějaká nová, naší zeměkouli darovaná oběžnice. Už dal Jules Verne naší zemi hezky mnoho oběžnic: chcíplého psa, anglickou kolonii, ženskými sukněmi naplněný kufr, teď zas střelný projektil — kdyby nebyly ty jeho oběžnice tak malinky a za dne se po naší obloze hnaly, byla by pěkná podívaná na tu smečku.

Předně položíme zde tedy krátkými rysy děj. O lásce se tu opět téměř ani nejedná — u Verna je každá láska čista jako voda, při dvou stupních nad nulou. Jedná se opět o „pět set miliónů begumy" („begum" znamená myslím vdovu hindostánského knížete).

Doktor Sarrasin, Francouz, zajel do Londýna ku schůzi přírodozpytců, aby jim předložil svůj stroj „na počítání krevních buněk". Tam se mu představí solicitor Sharp se zprávou, že dle všech tohoto zápisek je on, dr. Sarrasin, jediným dědicem po jakés begumě a dědictví, v anglické bance uložené, že během let vzrostlo na báječnou sumu 527 miliónů. Sarrasin, ačkoli má ženu, syna Octava a dceru Johanku, těší se dědictví přec jen proto, že může nyní práv býti svým vědeckým a filantropickým ideálům. Ihned prohlašuje, že za ty peníze založí vzorné město France-Ville, které by hovělo všem požadavkům zdravotním, jak je věda předpisuje, a všem společenským, jak jich vyžadují ideály filosofů. Zpráva o tom jde všemi novinami a čte ji také pan Schultze, profesor na universitě jenenské. Náhle si tento vzpomene, že také on je příbuzným beguminým, a spěchá

do Londýna. Mr. Sharpovi je to příjemno. Vyjednává mezi oběma dědici, až se tito o peníze rozdělí, každý 250 miliónů vezme a Sharpovi 27 nechají. Sarrasin přikročuje ihned k provedení svého plánu; na pobřeží pacifickém vybral v Americe příhodné místo a založil nový stát — dle známého nám ze všech novin plánu Richardsonova. Schultzovi je to směšné, ba zdá se i nebezpečné. Vše románské je dle jeho náhledu degenerováno, musí se vyhubit a teprv z trosek těch vyvede pak něco *duch germánský*. Proto zakládá také on nové Město ocelové, jen deset mil od France-Villu. Stal se „prvním dělolijcem" světa a v plánu jeho je zahubit France-Ville i s obyvatelstvem. Aby jeho plány proniknul a možno-li je zmařil, dal se do jeho dílen co pracovník uvést Marcel. Mladý to Alsasan, vychovaný v domě Sarrasinově, pravý julesvernovský „vzorný mladík". Také se tomuto konečně povede přijít na úmysl Schultzův: jediným výstřelem na deset mil vzdálenosti zničit France-Ville. Marcel hledí to několikerým nasazením vlastního života zmařit. Úmysl Schultzův nepovede se ale tím, že síla výstřelu je přepnuta: projektil letí přes město, někam do všehomíru — nový satelit naší země. Další úklady zmařeny zas tím, že jiný Schultzem vynalezený projektil, při jehož prasknutí vše kolem mění se v led, praskne a samého Schultze umrazí. Je po boji: „vzorný stát" trvá, zvítězil nad vzorným — „veřtátem".

Čtenář řekne: tedy politická satira? Ano, od počátku do konce. V Jules Vernových dílech není sice zrovna nouze o politické narážky, každý okamžik přijdeš na nějakou paramythu, jejíž jádro je kousavá satira. Ale teď si usedl Verne k psacímu stolku s úmyslem být jen a jen politikem. „Indická begum" není patrně ničím jiným než „indickým původem" Němců a Francouzů; původem svým patří oba národové ku kmenu duševně nejbohatšímu, ale prarůzně užívají bohatství svého. Jules Verne nezachází s odpůrci svého národa jemně — také ovšem toho není ani potřebí.

Profesor Schultze (Bismarck?) je osobou až přes dostatek nesympatickou. Vysoký, ramenatý, s lysým čelem a jen několika vlasy na lebce. „Jeho oči byly modré, ale oné

neurčité barvy, která neprozrazuje žádné myšlénky.“ Ve velkých ústech byly dvě řady velkých zubů, „kamenů“, které, zakousnou-li se do něčeho, více nepustí. Celý zjev činil na každého dojem znepokojující, téměř protivný, což ale zdálo se profesoru být zcela příjemno. Nejraději na světě jedl profesor „klobásy se zelím“, jídlo to, při jehož pouhém jmenování Francouze přebíhá mráz, pil pivo a kouřil z velké porculánové dýmky. Jemnějšího nebylo na něm nic; i když zbohatnuv měl pak salóny přenákladné, vypadal v nich „jako špína na lakované botce“.

Co pouhý učenec zanášel se Schultze studiemi o výtečnosti ráce germánské a mizernosti ráce románské. Že „všichni Francouzi propadají všestranné zkáze“, že „veškeří národové zaniknou jednou v ráci německé, bylo mu zákonem nezvratným „jako zákon gravitace“. A jakmile se vzmohl, hleděl idey ty prakticky provést. Všech peněz užil, aby se stal „prvním dělolijcem světa“. Jeho ideálem bylo zřídit mašinu, kanón, jímž by Německo nabylo vlády světové. Co na tom, že jeden výstřel stojí milión, „*když zničí miliardu*“! Děsná bezohlednost, v niž těžko věřit, „a byť to byl stokrát Němec“. Přece ale mrazná pravda.

Jules Verne uděluje zaslouženou ťafku i jinému ještě „Germánu“. Solicitoru Mr. Sharpovi, Angličanu. Ten nedovoluje, aby Schultze a Sarrasin se sešli, domluvili, štve, nahání tu i onde strach, aby měl sám prospěch. A když shrábne 27 miliónů, volá při sklenici šampaňského: „Hurá! ...Rule Britania!... Není přec jen nad nás!“

S Francouzi svými zachází pak Jules Verne jako s dítětem trochu sice nezvedeným, přec ale jen mazánkem. „Jest úkolem francouzské mládeže,“ praví, „aby napravila chyby otců svých.“ Ale tím, že Octave, syn Sarrasinův, pramálo se k tomu hodí, naznačuje, že ta nynější mládež *není* ještě schopna. Ideálem takového mladíka je Marcel, Alsasan — moderní teď u Francouzů lichocení Alsasku. Marcel Alsasan miluje Francii, je vzorem opravdově myslící hlavy, nebojí se smrti, ba ani úskočného jednání na prospěch Francie — pokynutí alsaským Wallenrodům.

Teď však se ukazuje zase rozmyslný spisovatel Jules Ver-

ne, obratný Francouz. Alsasan Marcel nespasí France-Villu. To by byl jen praobyčejný pochod romanciérský, báj s pravděpodobností všech bájí. Ocelové město zhroutí se *v samých svých životních principech*. Schultzovi se projekt nezdaří tím, že velké síly své ještě přepnul — že cíl přestřelil. Chtěl svět pak umrazit, zmrzl ve vynálezu svém sám. A že s ďábelskou vypočítavostí vše koncentroval jen ve vlastních svých rukou, nebylo po smrti Bismarckově — chci říci Schultzově nikoho, kdo by byl učinil kroky další, a Ocelové město *strnulo, rozpadlo se*.

A francouzská perspektiva do budoucnosti? Obrovských, ale špatně vedených a zle upotřebených sil hmotných chopí se pak Sarrasin-Francie a jejím vedením pomáhají lidstvu k dokonalosti a spáse.

II

Číňanovo utrpení v Číně

Ani dost malý vynálezeček neučinil Jules Verne v románu tomto druhém! Trochu že zdokonalil fonograf — nic víc. Jsou to skutečně jen avantury a útrapy, jakých zažil mladý Číňan ve vlasti své, — „ale takového něco zažít, — to člověk musí zrovna do Číny jít," praví Jules Verne v kapitole pětmecítmé a hned pod ta slova napsal „Konec".

Prastará to vlastně pohádka a stopy její jdou řeckou a indickou literaturou zpět někam do pravěku. Možno ostatně, že se nalezá myšlénka její také v literatuře čínské, na parabole bohaté, a že nebylo náhodou, že Jules Verne ji zakotvil a provedl na půdě čínské a dle svého pedagogického zvyku ji ověsil veškerým aparátem země -, děje - a národopisným. Myšlénka ta je: nikdo není šťasten, kdo nezakusil neštěstí.

Malá, ale vybraná společnost právě stoluje. Pánové ti nepolitizují, „a nejsou tedy Francouzi"; oni jsou Číňané a — filosofují. A sice o ceně lidského života. Jen hostitel King-Fo nesdílí se v rozpravě, jemu nestojí „taková hlou-

post, jakou je život, ani za řeč". Konečně sdělí King-Fo hostům svým, že se hodlá oženit, a sice s mladou, krásnou vdovičkou Le-U. Přátelé mu gratulují, vyjma domácího přítele jeho Wanga; ten připíjí šampaňským „na nějaké neštěstí, jehož hostiteli z plného srdce přeje". Zcela zvláštní to člověk, tento Wang. Býval taï-pingem, buřičem totiž a vrahem, jehož otec King-Fo přijal a zachránil ve svém domě; nyní je klidným filosofem, vybraným humanistou — „teorijním strojem", jak praví dědic a syn King-Fo.

Po hostině King-Fo vrací se s Wangem do svého domu v Šanghaji zpět. King-Fo je mocmoc pokročilým Číňanem. V domě jeho je samé telefonní spojení, elektrické signály, plyn, a k dopisům své milé užívá fonografu. King-Fo je mlád, zdráv a má milión ležet v kalifornské bance. Navrátiv se teď, obdrží od svého nedbalého sluhy Souna, jehož vždy trestá uříznutím kousku copu — čínsky prohnaný Soun má ale falešný cop, o čemž King-Fo neví —, dopis již před osmi dny z Kalifornie přišlý. Banka praskla, s ní jmění King-Foovo. Zlá rána zrovna před svatbou! Ale King-Fo je téměř lhostejný. Nevěstě zasílá zprávu a výpověď. Sám nechce ale bez navyklého velkého jmění také žít; umíní si tedy, že se zavraždí.

King-Fo jde do americké pojišťovny a pojistí se na jeden milión „pro všechny případy, i pro samovraždu". Na to je ovšem velká prémie; King-Fo určuje z toho miliónu čtvrtinu Wangovi, tři čtvrtiny své nevěstě. Prémii zaplatí na dva měsíce — do té doby bude dávno zavražděn! Také si co nejrozmyslněji vše připravuje; má spolehlivé otravné pilulky a vyhlíží si jen příhodný čas a místo. Pojišťovna ovšem dává ho střežit svými agenty, Amerikány Craig a Fry, ale ti by samovrahovi v domě jeho nezabránili. Vida však King-Fo, že při všech těch přípravách zůstává až po konec naprosto chladným, umíní si, že se domůže „nějakého vzrušení" jiným způsobem. Požádá Wanga, aby ten ho zavraždil, kdy chce a jak chce. Dává mu zároveň vlastnoručně psanou cedulku „Zabil jsem se sám", kterou má Wang pak upevnit na jeho mrtvole a být beztrestným. Wang slibuje co nejochotněji. Stálým očekáváním smrti,

nevěda, kdy ho zasáhne, doufá King-Fo přece v nějaké rozvlnění citu.

Také se nemýlí. Wang váhá, dny minou, King-Fo už se rozechvívá. Vtom přijde zpráva z Kalifornie, že zpráva první byla pouhým burzovním manévrem, — místo jednoho miliónu má King-Fo teď čtyry. Situace je náhle změněna. King-Fo už nechce umřít, Le-U obdržuje od něho zase listy, a Wang — ano, dobrý Wang pojednou zmizel. Teď se stala věc lechtivou! King-Fo ví, že Wang dostojí najisto a náhle slovu, ať už tak nebo tak. Jedná se tedy o to, aby Wang byl o nastalé změně zpraven. Ale jak a kde? Interesovaná pojišťovna uveřejňuje denně a ve všech novinách čínské říše inzerty, že „Hledá se Wang, filosof" — a že „King-Fo nechce zemřít, nýbrž že hodlá být celých sto let stár". King-Fo je náhle nejjmenovanější osobou celé říše. „Kde je Wang?" pokřikují všude lidé. „King-Fo, jenž chce být sto let stár!" vřeští uličníci zrovna pod okny. A jarmarečníci zpívají kuplety o něm. Wang ale jako by do vody byl padl.

Nezbývá, než aby nervózně již rozčilený King-Fo vybral se za ním a hledal ho. Jde tedy, ovšem inkognito kvůli těm posměškům, a s ním Soun, pak Craig a Fry, obdoby to Jules Verneových známých „Passe-partoutů". Cesta jde pěšky, koňmo, oselmo i velbloudmo, v talavaškách i na korábech — o Wangovi ani památky. Tu — před Pekingem — spatří ho náhle King-Fo mezi lidmi, kteří poslouchají jeden z těch posměšných kupletů. Nastává divoká honba. Wang napřed, King-Fo, Soun, Craig, Fry a pomáhající lid za ním. Volají za ním slova vysvětlivá, ale Wang neslyší nebo nechce slyšet a běží. Konečně už by ho dohonili, vtom Wang skočí z mostu do řeky. Pronásledovníci hlavní za ním. Všichni se dostanou zas na břeh — až na Wanga. Patrně se utopil.

Nyní nevadí nic více, může se přikročit k svatbě. V posledním zrovna okamžiku je ale svatba zase odročena pro přikázaný náhle zemský smutek. A vtom přichází list — od Wanga. „Příteli! Nejsem mrtev, ale umru nyní dobrovolně. Nemám to srdce, abych Tě zabil. Buď ale klidný,

obstaral jsem vše co nejlíp. Lao-Shen, bývalý vůdce taïpingů, můj dávný přítel, má Tvou cedulku. On má i srdce i pevnou ruku k tomu."

Co platno, teď tedy hledat Lao-Shena! Kde je Lao-Shen? Na severu říše, zrovna u pobřeží za Čínskou zdí, kdež se poctivě živí kradením a vražděním. Tedy dobře — nejprv na moře! Čtverlístek si najme místa na korábu, na němž vezou se z Kalifornie mrtvoly čínských kuliů zpět do jich domova. Část rakví už je složena, část se veze dále na sever. Craig a Fry, slídíce po korábu, přijdou na to, že v rakvích skrývají se dole loupežníci z bandy Lao-Shenovy. Vyslechnou, že „této noci" hodlají lupiči přikročit k práci. Craig a Fry mají ovšem kapitána v podezření, že je s bandou srozuměn, a nutí King-Foa, aby pomocí Boytonových plavních přístrojů spustil se s nimi na moře. Vždyť se jim jedná o to, aby své pojišťovně ušetřili milión! Čtverlist se za soumraku spustí a plave. Jsou ještě nevolnými svědky hlomozu na lodi a spatří pak ve vodě mrtvolu zavražděného kapitána. Plovou, kryti nocí, dál, snídají ve vodě, rvou se s obrovským žralokem, konečně jsou vyloveni od rybářů.

Jen dál! Najmou se velbloudi a vůdce, který by vedl za Čínskou zeď. Blízko přede zdí, v noci, náhle opustí agenti King-Foa — vypršelyť právě na minutu dva měsíce a King-Fo prémie neobnovil. Brzy nato je King-Fo přepaden a spoután.

Přivedou ho podzemní chodbou do obrovité jeskyně, kde je velké shromáždění. Uprostřed stojí velebný Lao-Shen. King-Fo nabízí mu za tu cedulku velkou sumu — ještě větší — celé své jmění, nic platno, velebný Lao-Shen je velebně mlčelivý. Konečně praví Lao-Shen: „Pohrdal jsi životem — budeš na životě trestán!"

King-Fo svázán a dán do nějaké velké bedny. Vezli ho někam vozmo. Pak cítil, že je na hybném moři.

Několik dní tak strávil v smrtelných úzkostech. Konečně vyndán a se zavázanýma očima veden dál.

Šátek spadl s očí. Scéna: místo, kde byla skvělá tabule na počátku naší povídky. Tabule tu vystrojena zas. Kolem všichni přátelé, smějící se. Mezi nimi Wang, jenž byl

„všechno viděl a všechno nastrojil". A z úkrytu pohyblivé stěny vystupuje Le-U s osudnou cedulkou v ruce.

„Ano, takového něco zažít — to člověk musí zrovna do Číny jít!"

NÁRODNÍ LISTY 14. a 21. listopadu 1879

EKLOGY A PÍSNĚ

Básně Jaroslava Vrchlického

Již *devátý* svazek samostatných básnických prací! Při tomto svazku ale věru nikdo neřekne, že Vrchlický se v tvoření svém přechvacuje. Je to nejsubjektivnější kniha veršů jeho, každou eklogu zde umístěnou procítil on plně sám, každá píseň je zvuk vlastní, slastně rozechvělé duše jeho. Vrchlický pěje o své lásce, „Své Ludmile" věnoval ty písně, a není tu jediný verš, který by neměl ráz a vztah subjektivní. Ale jakož vše dýše pravdou, opravdovým a nelíčeným citem, má také vše na sobě zvuk dokonalých harmonií, na svědectví, že vzlétlo z duše harmonické, umělecké. Básník miluje a duševním květem té jeho lásky jsou básně: mistrné, krásné. Netřeba teprv zvláště říci, že Eklogy a písně vynikají opět všemi známými již přednostmi poezií Vrchlického, mluvou leskle bohatou, formou květnatě pestrou, myšlénkami dojemnými. Je to krásný dárek, plný jasu a tepla. Třeba ale uznat, že také zevnější úprava knížky (nakladatelem *J. Ottem*) je lahodně obsahu přiměřena.

NÁRODNÍ LISTY 5. prosince 1879

POVÍDKY, NOVELY A ARABESKY BERTY MÜHLSTEINOVY

Svazek první. Nákladem vlastním
Tiskem Františka Šimáčka

Jmeno Berty Mühlsteinovy stalo se českému čtenářstvu již sympatické. Setkávámeť se s ním velmi často po časopisech a almanazích, a plody, pod nimiž stojí, náležejí mezi ty, jež poutají vždy k sobě čtenářův zrak. Nyní začla slečna tedy vydávati povídky své souborně a zdá se, že budem potěšeni *vícesvazkovým* přírůstkem k literatuře své novelistické. Hned v prvním svazku je obsaženo povídek jedenácte, a chcem-li stručně vytknout známku jich charakteristickou, musíme říci: jsou vesměs zajímavy invencí svou, hladky svou formou a myšlénkově povznešeny nad všednost. Sáhne-li slečna do života reálního, zdvihne je reflexí svou na obzor vyšší; beře-li za základ ideál, hledí ho smířit se skutečností a dokazuje, že není nedostupný. Má ušlechtilou opravdovost a také dost jasného rozmaru pro situace nejrozdílnější. Odporučujem sbírku tu každému a přejem vydavatelce, aby mohla svazky další vypravit co nejdřív.

NÁRODNÍ LISTY 11. prosince 1879

Poezie světová dostoupila svazku 19, jehož obsahem jsou balady Goethovy, přeloženy dr. *Ladislavem Quisem*. Balady ty jsou chloubou německé literatury a každá z nich téměř oplývá krasami, jakými velmistr poezie Goethe obyčejem prodchnul verše své. Mistrná jich forma, vyrostlá často z mnoholetého přemýšlení, často i z jistých zvláštností mistrových, klade překladu do kteréhokoli jazyku obtíže téměř nepřekonatelné. Tím více uznati sluší práci Quisovu, jemuž bylo předním pravidlem: přidržeti se originálu až do nejmenších podrobností *věrně*. — Poezie světová vychází nákladem knihkupectví *dr. Grégra a F. Dattla*.

NÁRODNÍ LISTY 13. prosince 1879

IMORTELY

Básně Irmy Geisslovy
Nákladem knihkupectví dr. Grégra a Ferd. Dattla

Mladá básnířka, jež z Pešti nyní trvale se přesídlila do Prahy, vystupuje zde s prvním samostatným dílem svým, a to s verši. Kdo sledoval zajímavé příspěvky, jež slečna Geisslova štědře podávala do různých časopisů, a potěšil se rozmarným nejvíc tónem jich, bude překvapen opravdovou hloubkou, jaká se v Imortelách jeví. Jsou to pravé senzitivy, plny živého citu a přirozené reflexe. Také forma pěkných a pěkně upravených básní těch je lahodna a správna. Nejvíce se nám líbil oddíl *druhý*: Květy z matčina hrobu, pak *pátý*: Na ztracených cestách.

NÁRODNÍ LISTY 14. prosince 1879

MÝTY

Básně Jaroslava Vrchlického. Cyklus druhý
(J. Ottovy Salónní bibliotéky č. 11)

Obrovský je ten okruh mýtů, jež přešly na nás z dávnověkosti lidské, z poetických i náboženských názorů staré Indie, zemí eufratských, Egypta, Helady, ba i prvního, pohanské myšlenky sobě přisvojujícího křesťanství. Prvotním jádrem jejich je buď přírodní pozorování, buď přenášení toho pozorovaného na člověka a jeho vlastnosti, a jsou plny prosté poezie i hlubokého mudrosloví. Poetové všech věků obraceli se k nim zpět — jako každý člověk tak rád se v myšlenkách vrací k zlatému věku svého mládí. A poetové vždy tak činit budou, třeba by věda taktéž mýty ty byla od nějakého století podrobila nejkritičtějšímu zkoumání a mnohé z nich, jako například mýt Sisyfův, již tím zničila, totiž jej na prajednoduchý, z přírody vážený počátek zpět uvedla. Jeť v nich příliš mnoho hloubky, příliš mnoho záře a lesku, než aby poety nelákaly vždy, a již vlasti jejich, nyní zapadlé, doby dávné, kdy povstaly, odívají je kouzlem přímo neodolatelným. Byl by věru div, aby duše tak poetická, jakou je Vrchlický, tím kouzlem nebyla bývala zabrána.

Vrchlický k nim přikročil zcela samostatně. On starý mýtus obrodil v novou báseň, *svou* báseň. Porozuměl s nejjemnějším taktem jejich poetickému významu, vycítil ten pravý bod, z něhož podnes prýští jejich záře, ale přičinil k tomu celou mladost bohaté duše své. Spojil mýt s mýtem, dal mu rámec svého názoru a prodchnul jej osobním svým citem. První svazek věnován mýtům českým, druhý, právě vyšlý, mýtům cizím, a není snad jediného mýtu hlavnějšího, aby v tom či onom cyklu nezaskvěl se alespoň co jednotlivě vpletený, ale jasně vyznačený paprslek. Tolik je jisto, že je-li kdo u nás, komu se hodí ten svět mytický k poetickému zpracování, je to Jaroslav Vrchlický. Jemně

cítí, bystře myslí, a slovní výraz i pro nejjemnější odstín citu a myšlenky má po ruce vždy. To jsou ostatně vlastnosti kritikou a obecenstvem dávno Vrchlickému přiznané. Každý nový veršovaný svazek Bibliotéky salónní — jež by se mohla již nazvat Bibliotékou děl Vrchlického — je tedy vítán co obohacení literatury naší básnické.

Druhý, opět velmi objemný (230 stran čítající) cyklus mýtů obsahuje básně: *Israfel.* — *Narození Sakuntaly.* — *Smrt Aischyla.* — *Saldolfon.* — *Marta Aegyptiaca.* — *Pokání Don Juana.* — *Mýtus o víně.* — *Eloa,* fragment pekelné komedie (Mystérium).

Letošní náš vánoční trh literární vykazuje se věru utěšenými zjevy!

NÁRODNÍ LISTY, 19. prosince 1879